

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Савінової Наталії Андріївни дисертацію Кікалішвілі Марії Вікторівни «Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувачки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що об'єктивна оцінка криминологічної ситуації, що склалась в нашій країні, підтверджує те, що сучасний стан корупційної злочинності й рівень боротьби з нею є одними з основних чинників, які дестабілізують соціально-економічну та політичну обстановку в Україні. Заради ведення боротьби із корупційною злочинністю, перш за все потрібно її пізнати. Поступово учені починають досліджувати дане проблемне питання, аналізувати його характерні риси, зміст, стан, структуру та динаміку, а також тенденції, що пов'язані з корупційною злочинністю, та з плином часу нарешті реформувати і вдосконалювати антикорупційну сферу, із врахуванням позитивного досвіду прогресивних країн в боротьбі із корупцією.

Проблематику теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні досі не було комплексно, ґрунтовно опрацьовано в рамках вітчизняної юридичної науки, проте вона потребує неодмінного розгляду, особливо зважаючи на зміни, що сталися в системі антикорупційного законодавства та нових органів, що створилися заради боротьби із корупційними проявами. Пізнання засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності стає можливим лише за умови вивчення змісту, властивостей, проявів, характеристик, сучасного стану й криминологічного аналізу корупційної злочинності, стратегії й тактики протидії їй, а також забезпечення останніх.

Актуальність теми рецензованої дисертації підтверджується і її **зв'язком з науковими планами та темами**. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна 2020».

схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; р. 4 Національної стратегії у сфері прав людини; р. 7 Координаційного плану наукових досліджень з проблем кримінології на 2017 р., затвердженого на засіданні Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України 24.03.2017 року; плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Університету митної служби та фінансів на 2020 рік.

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Кікалішвілі М.В. на тему «Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» має вагомим науково-прикладним значенням для вдосконалення кримінологічної науки та правозастосовної практики, є сучасною і перспективною для подальших розробок.

Слід також відмітити, що дисертантка досить чітко сформулювала об'єкт та предмет дослідження, а також його мету та завдання. Заявлена мета роботи вимагала проведення комплексного дослідження з урахуванням сучасної політики щодо протидії корупції, стану розвитку кримінологічного вчення, здійснення компаративного дослідження вітчизняного й зарубіжного кримінального законодавства, практики його застосування з метою вироблення на підставі такого аналізу конкретних науково-обґрунтованих пропозицій щодо можливості удосконалення запобіжної діяльності у цій сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків (рекомендацій), сформульованих у дисертації та їх достовірність.

Винесені на захист положення, висновки і рекомендації обґрунтовані використанням адекватною методологічною базою. Методологія дослідження обрана дисертанткою є традиційною для наук кримінально-правового циклу. Дисертація включає і спеціальні методи, наприклад було використано документальний, порівняльно-правовий метод, тощо. Базовою методологічною основою проведення дослідження постає діалектичний метод, що допомагає обґрунтувати взаємозв'язок всіх соціальних процесів та суспільних явищ.

Завдяки формально-догматичному та логіко-семантичному методам здійснювалося дослідження сутності, особливості різних форм та стадій профілактичної діяльності, характерних для протидії корупційній злочинності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), визначилися риси, за якими можна відмежувати одну профілактичну форму від іншої, а також було здійснено зовнішню наукову обробку емпіричного матеріалу. Логіко-юридичний метод наукового пізнання став основою формулювання авторського розуміння таких правових категорій, як «корупційний злочин» (підрозділ 1.1), «параметри стратегії протидії корупційній злочинності» (підрозділ 2.3), «заходи протидії корупційній злочинності» (підрозділ 3.1), «індивідуальна профілактика»

(підрозділ 3.4), «програмування» (підрозділ 4.1), «політика» та ідеологія» (підрозділ 4.2) тощо.

Метод статистичної обробки емпіричного матеріалу було застосовано при аналізуванні статистичних даних щодо стану, структури, динаміки корупційної злочинності, інформації звітів МВС України про стан протидії корупції за 2013-2019 рр. за формою № 1-КОР, статистичних даних глобального рейтингу «Індекс сприйняття корупції», котрі складено міжнародною організацією Transparency International, а також у розгляді результатів соціологічних досліджень ставлення громадян до стану корупції в Україні та довіри до антикорупційних органів (підрозділ 1.2., 1.3.).

Застосування системно-структурного методу наукового пізнання дозволило здійснити комплексний аналіз сучасних тенденцій корупційної злочинності в Україні (підрозділ 1.3), структурне вивчення позитивного закордонного досвіду у протидії корупційній злочинності (підрозділ 2.2), систематизацію заходів протидії корупційній злочинності, виокремивши найбільш потенційно успішні з них (підрозділ 3.1), а також виявити шляхи удосконалення антикорупційної стратегії й тактики (підрозділ 4.4).

Використання історико-правового методу сприяло дослідженню питання розвитку уявлень про політичну науку та ідеологічні аспекти, пов'язані з політикою (підрозділ 4.2.).

Діалектичний метод пізнання реальної дійсності та метод абстрагування застосовані у процесі пізнання сутності національної антикорупційної стратегії (підрозділи 2.1, 2.3), профілактики корупційних злочинів та різноманітних її форм (підрозділи 3.2, 3.4), а також особливостей інформаційної та аналітичної діяльності (підрозділ 4.3).

Застосування філософського, логіко-семантичного та формально-логічного методів сприяло поглибленню понятійного апарату, визначенню особливостей таких юридичних категорій, як «корупція», «корупційна злочинність», «субкультура», «антикорупційна політика», «стратегія», «протидія корупції», «запобігання корупції», «боротьба з корупцією», «тактика антикорупційної діяльності», зіставленню термінів «ЗМІ», «ЗМК» та «мас-медіа», (підрозділи 1.1, 1.4, 2.1, 3.1-3.3, 4.1). Використання порівняльно-правового методу дозволило здійснити порівняльний аналіз національного та зарубіжного законодавства в сфері протидії корупційній злочинності та оцінити можливості застосування зарубіжного досвіду у вітчизняних реаліях (підрозділ 2.2), а також порівняльний аналіз національних та зарубіжних особливостей програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності (підрозділ 4.1). та ін.

Слід відмітити належну теоретичну базу рецензованого дослідження

(454джерела). В основу висновків та рекомендацій за матеріалами дисертації покладено узагальнені результати вивчення статистичних даних щодо стану, структури, динаміки корупційної злочинності, інформація звітів МВС України про стан протидії корупції за 2013-2019 рр. за формою № 1–КОР, рішення Європейського суду з прав людини.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором.

Про ступінь обґрунтованості та достовірності положень і висновків винесених на захист свідчить також їх апробація. Основні положення та результати дисертації викладено в 1 одноособовій монографії, 20 наукових статтях, із них 16 опубліковано у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 4 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях за профілем дисертації, а також у 14 тезах доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній кримінологічній науці, в якій, із врахуванням постійних змін антикорупційного законодавства та передового досвіду країн ЄС, запропоновано систему сучасних знань стосовно теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні, зокрема вперше:

– на основі узагальнення праць вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено цілісну концепцію стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні;

– проаналізовано увесь плюралізм наукових думок щодо понятійного апарату протидії та запобігання корупції, здійснено огляд антикорупційних стратегій іноземних держав, на підставі чого розроблено перелік заходів із вдосконалення стратегічних та тактичних напрямків протидії корупційній злочинності в Україні.

– надано авторське визначення поняття «корупційний злочин», під яким авторка розуміє передбачене в положеннях Кримінального кодексу України діяння суспільно небезпечного характеру, яке містить ознаки корупції та вчинене посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування із застосуванням власного службового становища зарадивласного збагачення, корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості чи аби задовольнити інтереси третіх осіб;

– надано авторське визначення поняття «заходи протидії корупційній злочинності», під якою слід розуміти комплекс дій та/або засобів, за допомогою яких втілюється в життя складна та багатоаспектна діяльність, яка поєднує в собі елементи соціального управління з приватними й громадськими ініціативами та спрямовується на створення перешкод вчиненню корупційних діянь, здійснення опору їх поширенню, а також на відповідне реагування відносно тих діянь, які вже проявилися у фактично скоєних правопорушеннях;

– сформульовано низку конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення фінансової самоокупності вітчизняних медіа, що повинно сприятливо відобразитися на рівні їхньої автономії, котра необхідна для здійснення важливих профілактичних антикорупційних дій;

виділено пропозиції із удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, основними з яких є наступні: побудова сучасної та прогресивної загальнодержавної Стратегії антикорупційного розвитку країни; подальший розвиток системи антикорупційних органів; внесення змін до Кримінального кодексу України, аби впорядкувати неузгодженість та прорахунки, які там містяться в статтях щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційну злочинність – законодавчо закріпити поняття корупційного та пов'язаного із корупцією кримінального правопорушення; створити при Міністерстві юстиції України постійно діючий науково-дослідницький орган, який би вивчав явище корупції, його видозміни та розробляв би наукові методи запобігання корупції, виходячи із даних, отриманих шляхом наукових досліджень та державного моніторингу.

Наведені вище аргументи дають підстави для висновку, що ступінь обґрунтованості і достовірності положень та висновків, винесених на захист Кікалішвілі М.В. є належним.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура дисертації в цілому є логічною. У Розділі 1 «Кримінологічний аналіз корупційної злочинності» розглядаються феномен корупційної злочинності, стан, структура й динаміка корупційної злочинності в Україні, сучасні тенденції корупційної злочинності в Україні, соціально-психологічні та субкультурні особливості корупційного середовища.

У Розділі 2 «Стратегія протидії корупційній злочинності» встановлено місце стратегії у протидії корупційної злочинності, світові моделі стратегій протидії корупційній злочинності, параметри національної стратегії протидії корупційній злочинності

У Розділі 3 «Тактика протидії корупційній злочинності» визначено поняття та система заходів протидії корупційній злочинності, охарактеризовано спеціально-кримінологічну профілактику корупційних злочинів, роль мас-медіа

у профілактиці корупційних злочинів методи індивідуальної профілактики корупційних злочинів.

У Розділі 4 «Забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» досліджується програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, політика й ідеологія протидії корупційній злочинності інформаційно-аналітичне забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності.

У висновках викладено найважливіші наукові та практичні результати, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми розробки стратегії й тактики протидії корупційній злочинності.

Видається, що дотримання дисертанткою послідовності етапів наукового пошуку забезпечило належний науковий рівень дослідження та досягнення мети, заявленої в роботі, а отже і цільності і завершеності роботи в цілому.

Автореферат дисертації належним чином відбиває основний зміст дисертаційної роботи й відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату та основні положення дисертації - ідентичні.

Таким чином, аналіз змісту самої дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за темою дисертації, використаних літературних джерел, методології та методики творчого осмислення отриманої інформації, ступеня обґрунтованості результатів дослідження свідчать про те, що докторська дисертація Кікалішвілі М.В. є завершеною монографічною науково-дослідною роботою, яка виконана авторкою особисто.

Як опонент, який відповідає за об'єктивність та якість підготовленого відгуку та аргументовану оцінку проведеного дослідження маю висловити і судження критичного характеру щодо авторського концепту бачення вирішення проблеми, втіленого в положення, висновках та рекомендацій в роботі, які видаються або недостатньо аргументованими, або ж викликають дискусію.

1. Стан дослідження в науці розробки проблеми. Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», іншими керівними документами МОН України окреслені основні питання, що повинні бути відображені у змісті дисертації. Зокрема, при виконання дослідження у розділі I дисертантці *бажано окреслитися стан розробки проблеми та методологію дослідження, а саме вказати основні етапи наукової думки за розв'язуваною проблемою, висвітлити роботи попередників,*

окреслити ті питання, що залишились невирішеними і визначити своє місце у розв'язанні проблеми.

У дисертації у підрозділі 1.1. «Феномен корупційної злочинності» питання щодо стану розробки розкрито у певній мірі, тоді як не всі елементи методології такого кримінологічного дослідження знайшли своє відображення.

2. Потребує додаткової аргументації твердження про те, що авторкою сформульовано низку конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення фінансової самоокупності вітчизняних медіа, що повинно сприятливо відобразитися на рівні їхньої автономії, котра необхідна для здійснення важливих профілактичних антикорупційних дій.

Тут виникає два питання: яким чином вітчизняним медіа реально досягти фінансової самоокупності, оскільки сьогодні більшість із них є дотаційними, а тому їх роль у запобіганні корупції не така, яка мала б бути.

3. У 2019 р. в Одесі була захищена докторська дисертація Дмитра Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні», а у 2020 р. в Києві також докторська дисертація Віктора Трепака «Теоретико-прикладні проблемизапобігання та протидії корупції в Україні». Під час захисту здобувачці варто окреслити ті положення своєї роботи, що якісно відрізняються від вказаних досліджень, зокрема, уточнити саме стан дослідження проблеми протидії корупції в Україні та власні доробки.

4. У дисертації розвинуто положення кримінологічної науки щодо необхідності розробки національної системи державного моніторингу корупції, яка дозволить кожній особі в державі мати актуальну, достовірну та об'єктивну інформацію щодо реального стану корупції, що дозволить підвищити ефективність всієї антикорупційної діяльності.

На мою думку, таке положення наукової новизни потребує уточнення, оскільки якщо кожна кожній в державі буде мати актуальну, достовірну та об'єктивну інформацію щодо реального стану корупції, то це точно не дозволить підвищити ефективність всієї антикорупційної діяльності, оскільки тоді так званими «експертами» з протидії корупції будуть всі і ніхто.

Вказані рекомендації, сподіваємося, стануть предметом подальших наукових розвідок здобувача. Незважаючи на це, дисертація «Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» написана на достатньому науковому рівні, з широким використанням загальної та спеціальної літератури, та має наукову теоретичну і практичну значимість.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом надає підстави для загального висновку, що

Кікалішвілі Марією Вікторівною проведено самостійне і творче, завершене кримінологічне наукове дослідження. Воно містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, які розв'язують важливу науково-прикладну проблему формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупції. Дисертаційна робота Кікалішвілі Марії Вікторівни на тему «Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності», є завершеним монографічним дослідженням, виконаним на актуальну тему та на належному рівні, і таким, що відповідає вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів від 24 липня 2013 р. № 567, що пред'являються до докторських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –
Директор навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту
Національного університету
«Одеська морська академія»
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Н.А. Савінова

Особу та підпис
ЗАВІРЯЮ
Вчений секретар
Національного університету
«Одеська морська академія»
Савінова Н.А.

